

Coordonatori:

Florentin Olteanu · Daniela Sorea · Ana-Maria Bolborici · Elena Helerea

OPOZITIE ȘI SOLIDARITATE ÎN COMUNISM

Presă Universitară Clujeană

CUPRINS

FLORENTIN OLTEANU • DANIELA SOREA
ANA-MARIA BOLBORICI • ELENA HELEREA
(COORDONATORI)

OPOZIȚIE ȘI SOLIDARITATE
ÎN COMUNISM

IDENTITĂȚI ETNICE ȘI RELIGIOASE

Lidia PRISAC

Marea iluzie sau despre repatrierea armenilor
din România (1946/1948) 71

Marilena Ana DRĂLA

Aspecte din reproducerea intertextuală a textului
din desenele de copii 68

Constantin MANOLACHE, Larisa NOROC, Daniela HADJI-CĂSTAN

Savanți basarabeni sub regim sovietic 100

Adrian MATUȘ

Rebelii cu o cauză. Elemente ale contraculturii
universitare BBY-BAY în România 122

Marius SILVEȘAN

Adaptare și tactici de supraviețuire în episcopia
de la Hăbeș în România 134

Ion Valer XTNOFONTO

Discursul istoric în Academia de Științe
și în viața cotidiană (1961-1991) 154

Presa Universitară Clujeană

2018

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Romulus Chiriță

Prof. univ. dr. Gabriela Rățulea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Opoziție și solidaritate în comunism / coord.: Florentin Olteanu, Daniela Sorea, Ana-Maria Bolborici, Elena Helerea. - Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2018

Conține bibliografie; ISBN 978-606-37-0388-1

- I. Olteanu, Florentin (coord.)
- II. Sorea, Daniela (coord.)
- III. Bolborici, Ana-Maria (coord.)
- IV. Helerea, Elena (coord.)

94

© 2018 Coordonatorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul coordonatorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

CUPRINS

Cuvânt înainte 7

REZISTENȚĂ PRIN RELIGIE

Cosmin BUDEANCA

Familie și represiune în România comunistă.

Studiu de caz: familia pr. Grigore Rițiu 11

Ana-Maria IANCU

Rolul împuterniciților Departamentului Cultelor în aplicarea și dezvoltarea politicii religioase a regimului comunist.

Studiu de caz: Grigore Gherghinoiu, împuternicitul regiunii

Craiova/Oltenia 27

Marius OANȚĂ

Arhiepiscopul romano-catolic Alexandru Theodor Cisar,

un opozant „înverșunat” al regimului comunist (1880–1954) 40

Bogdan Emanuel RĂDUȚ, Marius SILVEȘAN

Prietenie și solidaritate în apărarea libertății religioase în comunism:

Iosif Țon și Silviu Cioată 55

IDENTITĂȚI ETNICE ȘI RELIGIOASE

Lidia PRISAC

Marea iluzie sau despre repatrierea armenilor

din România (1946/1948) 71

Marilena Ana DRAIA

Aspecte privind solidaritatea interetnică în perioada deportării germanilor

din deșezeele Călan (1945–1950) 89

Constantin MANOLACHE, Larisa NOROC, Daniela HADÎRCA-NASTAS

Savanți basarabeni sub regim sovietic 100

Adrian MATUS

Rebelii cu o cauză. Elemente ale contraculturii est-europene 122

Marius SILVEȘAN

Adaptare și tactici de supraviețuire în comunism ale credincioșilor

bapțiști din România 134

Ion Valer XENOFONTOV

Discursul istoric în Academia de Științe a RSS Moldovenești

între oficial și neoficial (anii 1960–1970) 154

JOCURILE ISTORIEI

Flori BĂLĂNESCU

Solidarizări și desolidarizări cu Mișcarea pentru drepturile omului
din România (iarna–vara anului 1977) 167

Timea BARABAȘ

Rezistența la reeducare. O analiză psihologică bazată pe cazul
fenomenului de la Pitești 183

Ana-Maria BOLBORICI

Citindu-l pe Goma prin lentila secolului actual 199

Steluța CHEFANI-PĂTRAȘCU

Două regimuri politice și vina de a fi om –
Constantin Aurel Dragodan 208

Daniela CURELEA, Dragoș L. CURELEA

Momentul eliberării din detenție în memoria colectivă
a foștilor deținuți politici 229

Traian-Constantin DUMBRĂVEANU

70 de ani de la scrutinul electoral din 19 noiembrie 1946.
Metode juridice folosite de comuniști pentru fraudarea alegerilor 228

Kamil DWORACZEK

Reacțiile opoziției poloneze la protestele anti-regim din alte țări
comuniste în perioada 1987–1989 233

Dana-Ioana MANOLACHE

Primul deceniu ceaușist, între contestare și legitimare 247

Marius MUREȘAN

Soluții de rezistență ale intelectualilor în penitenciarul Gherla,
închisoare politică între anii 1948–1964 267

Nicoleta ȘERBAN

Manifestații organizate de românii din exil împotriva proiectului
de sistematizare a satelor (1988–1989) 282

Daniela SOREA

Reprezentări studențești despre rezistența anticomunistă
din Munții Făgărașului 297

Geanina ȚURCANU

Opoziție și opozanți în comunism 309

Radu Ștefan VERGATTI

Anul 1965 în memoria și în istoria românilor 315

Date despre autori 321

ARHIEPISCOPUL ROMANO-CATOLIC ALEXANDRU THEODOR CISAR, UN OPOZANT „ÎNVERȘUNAT” AL REGIMULUI COMUNIST (1880–1954)

Marius OANȚĂ

Preliminarii istorice.

Efectele aplicării legilor cu impact asupra cultului catolic

Ca efect al noii legi a cultelor, din 1948, care stipula reducerea numărului diecezelor catolice de rit latin de la șase la două, printre episcopii romano-catolici „puși în retragere” s-au aflat Augustin Pacha, episcop rezidențial de Timișoara și Alexandru-Theodor Cisar arhiepiscop-mitropolit de București. Decretul 177 din 4 august 1948, emis de autoritățile de resort, stipula o serie de prevederi cu privire la culte, multe dintre acestea discreționare, de natură a elimina toate prevederile negociate prin intermediul Concordatului din 1929 și reglementate prin legi speciale.¹

La distanță de numai o lună, a apărut Decretul nr. 1494 care fixa limitele diecezelor catolice, stabilind ca pe teritoriul Republicii Populare Române să funcționeze doar patru astfel de structuri ecleziiale, două pentru ritul latin și alte două pentru cel bizantin, cele din urmă desființate și ele după suprimarea Bisericii Unite cu Roma, Greco-Catolică. În aceeași zi, în Monitorul Oficial a apărut o altă prevedere prin care episcopii catolici, dintre cei care rămân fără funcție, să fie pensionați forțat, regimul înlăturând astfel opoziția acestora. „La 18 septembrie 1948, arhiepiscopul și mitropolitul de București, Alexandru-Theodor Cisar, a fost «pus în retragere» conform Decretului nr. 1596 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, publicat în Monitorul Oficial nr. 217 din 18 septembrie 1948.”² Anterior enunțării decretului, între 26–28 august 1948, au existat discuții pe marginea legii cultelor, episcopii catolici întrunindu-se, la sediul eparhiei greco-catolice din Oradea, într-o sesiune extraordinară, în vederea elaborării unui punct de vedere unitar pentru toate riturile, dar și pentru a protesta drept urmare a încălcării prevederilor Concordatului.³ Ca reacție, s-a propus pensionarea

¹ Vezi: *Monitorul Oficial*, CXVI, nr. 217, 18 septembrie 1948, cuprinde Decretul nr. 1594 pentru fixarea numărului eparhiilor (diecezelor, superintendențelor) cultelor religioase, stabilind la art. 1, lit. b) și c) un număr de două eparhii pentru Biserica Greco-Catolică, respectiv alte două dieceze pentru Biserica Romano-Catolică. De asemenea, ca o măsură complementară, prin Decretul nr. 1596, publicat în același jurnal, se „pun în retragere din oficiu” următorii episcopi catolici: Valeriu Traian Frențiu, Ioan Bălan și Alexandru Rusu (pentru ritul bizantin) și Alexandru Theodor Cisar și Augustin Pacha (pentru ritul latin).

² Dănuț Dobos, *Aspecte ale represiunii comuniste împotriva Bisericii Romano-Catolice (1945–1964)*, în *Pro Memoria*, IV, nr. 4, 2005, p. 201.

³ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale [în continuare: DANIC], fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ-Politică, dosar 50/1949, f. 5.

unui număr de opt episcopi, patru de rit latin și patru pentru ritul bizantin, printre aceștia figurând și arhiepiscopul-mitropolit de București.⁴ Cea mai discutabilă prevedere nu rezulta din textul legii, dar ținând cont de opinia episcopilor catolici, se referea la suprimarea funcțiilor episcopale, negociate de Sfântul Scaun și guvernul regal, incluse în Concordat și completate printr-o lege specială.

De asemenea, articolul 22 al Decretului 177 din 4 august 1948, stipula că „pentru crearea și funcționarea de eparhii, (dioceze, superintendente), se vor socoti în medie 750.000 de credincioși de fiecare eparhie.”⁵ Cu această ocazie, pentru a pune în aplicare prevederile legii, au rămas doar două sedii episcopale, unul la Alba Iulia, pentru credincioșii de limbă maghiară, germană, croată etc. și celălalt la Iași, pentru catolicii de limbă română. Vechile episcopii – Timișoara, Satu Mare și Oradea – au fost suprimate, creându-se tot atâtea protopopiate (decanate), cu sediul episcopal la Alba Iulia, avându-l ca episcop pe Mărton Áron.

Pentru estul țării, cuprinzând fosta reședință metropolitană de București și dieceza de Iași, a fost creată, prin voința autorităților, dieceza de București-Iași, Anton Durcovici devenind automat episcop al diecezei nou create. Fără a fi recunoscut de către stat și aflat în imposibilitatea de a își exercita jurisdicția episcopală, Alexandru Cisar, prin intermediul Nunțiatunii Apostolice din București, își înaintează demisia. După demisia lui Alexandru-Theodor Cisar, acceptată de Sfântul Scaun,⁶ Anton Durcovici a fost desemnat drept administrator apostolic al Arhidiecezei de București, deoarece fusese recunoscut *ipso facto* episcop de Iași și de către puterea politică.⁷ Chiar dacă autoritățile au considerat oportună noua delimitare a granițelor diecezelor catolice, în practică toate diecezele desființate de regim au continuat să funcționeze așa cum fuseseră instituite anterior, conduse, conform Decretului „Denominatio Substituorum” al Sfântului Scaun, de „ordinari substituiți”. În luna iunie 1949, Anton Durcovici a fost arestat, iar la 29 iunie același an, regentul apostolic Gerald Patrick O’Hara, îl

⁴ *Ibidem*, f. 18.

⁵ Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase a fost publicat în: *Monitorul Oficial*, CXVI, nr. 178 din aceeași zi.

⁶ Cel care preia atribuțiile de administrator apostolic al arhidiecezei romano-catolice de București este Anton Durcovici, episcop romano-catolic de Iași. Vezi: DANIC, Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, dosar 26/1958, f. 7, anexa 1 a Memoriului informativ prin care urma să se stabilească jurisdicția în interiorul arhidiecezei. Documentul stipulează următoarele: „Eccellenza Reverendissima, Per agosto incarico del Santo Padre, ho l’onore din comunicare all’Eccellenza Vostra Rev. ma che avendo Sua Santità accettate la dimissioni din S. E. Mons. Cisar dalla carica din Arevescovo din Bucarest, la stessa Santità Sua è degnata din nominare l’Eccellenza Vostra Amministratore Apostolico della vacante Archidiocesi suddetta. Debbo inoltre informare l’Eccellenza Vostra e che è volontà del Santo Padre che Ella «dovrà condultarsi con S.E. Mons. Marton ogni qual volta dovrà prendere decisioni din qualche importanza per l’Archidiocesi; dovrà parimenti condultarsi con il medesimo Ecc. Mo Prelato, ogni volta dovrà trattare col Governo per affari importanti». Profitto dell’occasione per confermarmi, con seni din fraterno ossequi, dell’Eccellenza Vostra Reverendissima dev. mo in Cristo †Geraldo P. O’Hara, Reggente della Nunziatura Apostolica”.

⁷ Cf. DANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, dosar 26/1958, f. 7, anexa 2 a Memoriului informativ are următorul cuprins: „Eccellenza Reverendissima, Ho l’altro comunicare all’Eccellenza Vostra Reverendissima la venerate decisione del Santo Padre di nominare la Stessa Eccellenza Vostra Amministratore Apostolico, ad nutum S. Sedis, dell’Archidiocesi di Bucarest. Rinno all’Eccellenza Vostra I sensi del mio fraterno ossequio con cui ho l’onore din confermarmi dell’Eccellenza Vostra Rev. ma dev. Mo in Cristo. (ss) †Geraldo P. O’Hara, Regente della Nunziatura Apostolica”.

informează pe arhiepiscopul Cisar de faptul că Sfântul Scaun îl numește administrator apostolic *ad nutum sedis* al arhidiecezei de București.⁸ Perioada interimatului a durat mai puțin de un an, până în luna mai a anului 1950, când ministrul cultelor, Stanciu Stoian, îi comunică decizia guvernului prin care acestuia i se fixează domiciliul obligatoriu.⁹

La 21 mai 1950, neputând să își exercite jurisdicția episcopală, după ce primește ordin de expulzare, arhiepiscopul Cisar îl informează pe O'Hara că este obligat să părăsească Bucureștiul, dar nu înainte de a-și depune mandatul cu care fusese investit, respectiv „oficiul său, jurisdicția primită și toate răspunderile sale.”¹⁰

Efigia unui păstor sufletesc – episcop de Iași și arhiepiscop de București

Alexandru Theodor-Cisar s-a născut în București, la 21 octombrie 1880, ca unic fiu al al lui Francisc, de meserie croitor și al Anei, casnică. Tatăl său era prin origine ceh, iar mama sa poloneză. Primele patru clase elementare le urmează la școala confesională-arhiepiscopală, urmate de alte două complementare, la aceeași instituție de profil. În septembrie 1892, conform dorinței sale este admis în seminarul arhidiecezan din București, iar în octombrie 1899 este trimis la studii, la Roma, în Colegiul „De Propaganda Fide”, unde își desăvârșește studiile teologice, încununat cu o licență în teologie. La 6 iunie 1903, cardinalul-preot Pietro Respighi, arhipăstor al bazilicii *San Giovanni in Laterano* și vicar al papei Leon al XIII-lea, în sărbătoarea sfântului Norbert, îl sfințește preot, în biserica papală omonimă.

Reîntors în România, arhiepiscopul Francisc-Xaveriu Hornstein, cel care îl trimisese la studii, îl numește secretar personal, funcționând și ca prefect de studii în cadrul seminarului arhidiecezan din București și vicar parohial la biserica „Bărăția” din București. Din septembrie 1905 până la finele anului 1917, funcționează ca preot colaborator la parohia din Craiova, deservind filialele: Calafat, Caracal, Corabia și Târgu Jiu. Totodată, în perioada petrecută în capitala Olteniei, preotul Cisar a fost și profesor al școlii arhiepiscopale. La începutul anului 1918, la propunerea arhiepiscopului Raymund Netzhammer este numit director al Colegiului catolic „Sfântul Andrei” din București și al Școlii reale superioare.¹¹ La Consistoriul secret din 22 aprilie 1920, atunci când papa Benedict al XV-lea le ridică la cinstea altarelor pe sfințele Maria Margareta Alocoque și Ioana d'Arc, alături de alte numiri de viitori episcopi, i se încredințează preotului Alexandru-Theodor Cisar scaunul episcopal latin de Iași.¹² Despre propunerea de nominalizare, arhiepiscopul Netzhammer îl informase

⁸ ***, *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 142.

⁹ DANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, dosar 36/1959, f. 2.

¹⁰ Dănuț Doboș, „Aspecte ale represiunii comuniste împotriva Bisericii Romano-Catolice (1945–1964)”, în: *Pro Memoria*, IV, nr. 4, 2005, p. 202.

¹¹ Cf. Anton Despinescu, „Alexandru Theodor Cisar, episcop de Iași (1920–1924)”, în *Pro Memoria*, II, nr. 2, 2003, p. 175–177.

¹² *Acta Apostolice Sedis* [în continuare: AAS], annus XII, vol. XII, Roma, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXX, p. 146.

pe preotul Alexandru Cisar, duminică, 9 mai 1920, când îi comunicase faptul că papa urmează să-l ridice la treapta episcopatului.¹³ Consacrarea monseniorului Cisar a avut loc la data de 15 august 1920, în catedrala „Sfântul Iosif” din București, prin impunerea mâinilor arhiepiscopului-mitropolit, Raymund Netzhammer, în solemnitatea „Înălțării Maicii Domnului”¹⁴. Alături de Netzhammer au celebrat sfințirea noului episcop administratorul apostolic al diecezei de Iași, Ulderich Cipolloni și parohul Andreas Kuczka, fost superior la Craiova, în perioada pastorației lui Cisar în acest oraș. Toți participanții de vază au avut loc în primele bănci ale catedralei, alături de mama monseniorului.

Printre membrii marcanți îi putem enumera pe: Octavian Goga, ministru Cultelor la acea dată, Duca di Amalfi, ministrul plenipotențiar spaniol, diplomați, funcționari ai instituțiilor de resort și reprezentanți delegații.¹⁵ Sub semnătura lui Raymund Netzhammer a apărut cu această ocazie, pe prima pagină, un articol dedicat primei consacrări episcopale în catedrala „Sfântul Iosif” din București, în prestigiosul cotidian

¹³ Despre acest eveniment, Raymund Netzhammer consemnează, în propriul jurnal, următoarele: „Aseară s-a comunicat faptul că directorul convictului nostru [„Sfântul Andrei” din București -n.r.], Alexandru Cisar, fusese preconizat de către papă, la consistoriul din 22 aprilie, ca episcop de Iași. Nici cel preconizat, nici colegii săi nu puteau să creadă acest lucru, căci nici nu auziseră de o asemenea candidatură! În cursul dimineții de astăzi m-am dus la convict, felicitându-l din inimă pe preotul meu diecezan pentru numirea lui ca episcop. Nu-i venea să creadă, surpriza era totală! Și ce mirat fu în momentul în care i-am comunicat că fusese ales ca episcop încă de anul trecut, la 19 iulie, de către cardinalii de la Propaganda Fide, că mi se făcuse în acest sens o comunicare oficială, fiind însărcinat să-i solicit guvernului agreementul pentru această numire!”. Vezi: Raymund Netzhammer, *Episcop în România, într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 926.

¹⁴ Evenimentul nu a fost tratat în presa vremii din România, doar cotidianul *Adevărul* a amintit manifestarea. Vezi: *Adevărul*, XXXIII, nr. 11158, duminică, 15 august 1920, p. 3.

¹⁵ Raymund Netzhammer, București, 2005, p. 938–942. Cu această ocazie, aceeași sursă memorialistică, descrie faptele astfel: „Consacrarea ca episcop a monseniorului Cisar la catedrala de la București. Dispunem de tot ce este necesar, astfel încât această festivitate deosebită să capete strălucire. Clerul și toți invitații se adună în vechea clădire a seminarului din curtea catedralei. Aici se formează cortegiul pentru procesiune la care participă toate comunitățile noastre religioase, școlile, asociațiile și organizațiile noastre cu însemnele, drapelele și stindardele lor. Oamenii de ordine și cei care pregătesc ceremonia, îngrijindu-se ca aceasta să decurgă în condiții bune, au o mulțime de lucruri de făcut. În procesiune se disting îndeosebi moldovenii care au venit îmbrăcați în costumele lor populare. Ei prezintă astfel o imagine favorabilă și corectă a diecezei catolice de Iași, căci aceasta se compune în proporție de mai mult de optzeci la sută din ceangăi unguri, trudituri ai pământului, cu deosebire în județele Roman și Bacău. [...] În momentul în care pășim în catedrala decorată din abundență cu coroane, ghirlande și steaguri, marea biserică este plină. Acompaniamentul de orgă și cântecele sporesc puternic atmosfera religioasă! Ceremonia de consacrare este deschisă de citirea solemnă a bulei papale de numire, scrisă pe pergament, un document scris și executat cu splendoare. Litania tuturor sfinților este cântată de către clericul moldovean și corul puternic al preoților, care stau cu demnitate în strane, îi dau o replică puternică. Lungile rugăciuni și ceremonii sunt întrerupte de cântarea imnului *Veni Creator Spiritus*, interpretat alternativ de cor pe patru voci și de preoți pe melodie corală. După evanghelie urc la amvon și țin omilia în limba română. Din fericire memoria mi-a rămas fidelă; nu mă pot bizui pe manuscris, căci mi-l rătăcisem înainte de slujbă și nu-l mai găsisem. După crez, înainte de *offertorium*, toată lumea își ridică privirea, căci de la altarul Maicii Domnului sunt purtate spre altar oblațiile, adică două lumânări mari, splendid pictate, două butoiașe cu vin frumos împodobite cu două embleme și două pâini, într-o procesiune solemnă, bine organizată. – Este un moment deosebit de emoționant clipa în care proaspătul uns, înainte de a păși prin biserică binecuvântând se îndreaptă spre mama lui, sărutându-i mâna cu pioșenie și acordându-i prima sa binecuvântare episcopală!”.

al Sfântului Scaun, „L'Osservatore Romano”¹⁶. La câteva zile după sfințire se deplasează cu trenul pentru a-și lua în primire scaunul episcopal, împreună cu noul oficiu. În drum spre Iași, unde se afla reședința episcopală, este ovaționat și întâmpinat cu flori – la Bacău, Roman, Mircești, Hălăucești și Pașcani – credincioșii catolici făcându-i o primire entuziastă.¹⁷ La 18 august 1920, în catedrala din Iași, cu ocazia instalării noului episcop, fostul administrator apostolic Ulderich Cipolloni, adresând câteva cuvinte clerului a spus: „avem cu noi pe dibaciu nostru cârmaci care cu înțelepciune și tărie va conduce bărcuța pe care cerescul Stăpân i-a încredințat-o spre cârmuire; speranțele noastre își reiau tot avântul, iar inimile ni se deschid cu încredere la viitorul lor mai bun, mai îmbucurător și mai rodnic [...] Păstorul păstorilor, Isus, înainte de pătimirile sale răscumpărătoare, s-a rugat ca scumpii săi ucenici să fie una cu dânsul, precum el una este cu Tatăl din cer. Depun la picioarele tronului episcopal toată autoritatea pe care am avut-o până acum, reprezentată prin cheile pe care vi le încredințez.”¹⁸ Episcopul era informat cu privire la perspectivele slujirii sale, la misiunea deloc ușoară căreia trebuia să îi facă față, la vitregiile vremii, preluând o dieceză eminentamente rurală, în care încă se făceau resimțite vicisitudinile războiului. De altfel, din prima alocuțiune rostită în fața clerului ieșean, transpare grija pentru viitorul structurii ecleziale pe care o conduce: „Nu mi-a fost ușor să mă despart de arhidieceza de București unde m-a născut, unde am trăit anii tinereții și unde, reîntors de la Roma, am lucrat în școală și Biserică.”¹⁹ Deosebirea dintre cele două dieceze, la care făcea referire episcopul, era una evidentă, în timp ce arhidieceza de București era preponderent urbană, cu familii înstărite, dieceza de Iași era în cea mai mare parte rurală, având enoriași de o condiție modestă. Cu toate acestea, în scurtul timp al păstoririi sale în dieceza de Iași, Alexandru-Theodor Cisar inițiază o serie de reforme structurale pentru episcopie, cum ar fi: redeschiderea Seminarului major din Iași, închis vremelnice pe perioada desfășurării războiului,²⁰ adoptarea calendarului gregorian în Biserica Catolică din Moldova,²¹ deja prezent în celelalte dieceze catolice din Regatul României și încorporarea parohiilor din Basarabia sub jurisdicția diecezei de Iași, în anul 1921, după enunțarea decretului consistorial al papei Benedict al XV-lea, denumit „Quum nonnullae.”²²

La 18 decembrie 1924, în urma „Sfântului Consistoriu” din aceeași zi, după retragerea arhiepiscopului Raymund Netzhammer, Alexandru-Theodor Cisar a fost desemnat să conducă arhidieceza de București.²³ Cu intermitențe, datorate punerii în executare a Decretului nr. 1596 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, s-a aflat la cârma arhidiecezei până în anul 1950, atunci când i s-a fixat domiciliul obligatoriu la Orăștie, în mănăstirea franciscană din oraș. Pe perioada pastorației sale, în calitatea

¹⁶ *Ibidem*, p. 942, nota 448.

¹⁷ Anton Despinescu, *op. cit.*, p. 177.

¹⁸ *Ibidem*, p. 177–178.

¹⁹ Anton Gabor, *Omagiu I.P.S. Sale Msgr. Alexandru Theodor Cisar*, Iași, Editura Presa Bună, 1920, p. 24.

²⁰ Anton Despinescu, *op. cit.*, p. 185.

²¹ *Ibidem*, p. 182.

²² Cf. Dănuț Dobos, „Episcopul martir Marcu Glaser”, în: *Analecta Catholica*, II, nr. 2, 2006, Chișinău, p. 157.

²³ *Vezi: AAS*, annus XVI, vol. XVI, Roma, Typis Polyglottis Vaticanis, MOCCCMXXIV, p. 500.

deținută în fruntea bisericii, s-a remarcat ca senator de drept în Parlamentul României, în perioada interbelică, ca susținător al Concordatului și în problema reglementării regimului general al cultelor religioase.²⁴ În timpul episcopatului său, a susținut școlile catolice și presa confesională din arhidieceza de București.²⁵

Arhiepiscopul Alexandru Theodor Cisar în dosarele de urmărire informativă (1938–1954)

Dosarul de urmărire informativă al arhiepiscopului-mitropolit, Alexandru Theodor Cisar, cuprinde două volume și este deschis în 23 mai 1938, de către fosta „Siguranță”, care transmite Direcției Generale a Poliției diverse radiotelegrame cu privire la părăsirea țării de către înaltul prelat, precum și reîntoarcerea acestuia în patria natală.²⁶ Parcurgând filele acestor dosare, putem constata că, episcopul latin a fost constant supravegheat de către serviciile secrete, indiferent de numele purtat de aceste structuri de-a lungul timpului. De asemenea, toți cei aflați în proximitatea lui Cisar au fost atent supravegheați. Printre sursele și informatorii Securității putem enumera: Joseph, Matei, Ze, Romică, Clarus, Costel, Romaican ș.a. Tododată, remarcăm faptul că cele două dosare de urmărire informativă cuprind date și despre János Scheffler, episcop rezidențial de Satu Mare, aflat cu domiciliul obligatoriu în conventul franciscan de la Baia de Criș. Ambele stabilimente mănăstirești, atât cea de la Orăștie cât și cea de la Baia de Criș, se aflau în raza Serviciului de Securitate Hunedoara a Securității Poporului, iar ca răspuns la ordinele nr. 132/12603 din 7 iunie 1950, 132/19060 din 21 august 1950, respectiv 1950132/6502 din 14 septembrie 1950, se transmiteau diverse raportări din teritoriu către structura departamentală despre cei doi episcopi catolici. De semnalat este faptul că dosarele nu respectă criteriul cronologic al inventarierii documentelor, după cum se poate constata și lipsa unor documente din dosarul inițial de urmărire informativă.

În general, sunt vizate relațiile monseniorului Cisar cu diverse personalități ale vremii, intelectuali – profesori, clerici de diferite confesiuni, dar și avocați. Din relatările faptelor, multe dintre acestea neverificabile, rezultă atitudinea arhiepiscopului de București cu privire la regimul comunist. Dintr-o scrisoare trimisă la mănăstirea

²⁴ Discursul arhiepiscopului Alexandru Theodor Cisar de la tribuna Parlamentului României, în jurul proiectului de lege al cultelor, este disponibil în:***, *Biserica noastră și cultele minoritare. Marea discuție parlamentară în jurul legii cultelor*, 1928, s.n., pp. 129–131, 311. Referindu-ne la reglementările noii legi a cultelor, Biserica Catolică nu era de acord cu propunerea legislativă, în dispută se aflau art. 9 și art. 45, care făceau referire la personalitatea juridică a cultelor, respectiv soarta patrimoniului bisericii, dacă aceasta trece în administrarea altui cult. După cum ne este revelat, prin intermediul cotidianelor timpului, arhiepiscopul-mitropolit de București, Alexandru-Theodor Cisar, episcopul conte de Transilvania, Gustav Karoly Mailáth și episcopul de Timișoara, Augustin Pacha, au protestat trimitând un memoriu prin care și-au exprimat nemulțumirea față de proiectul legii cultelor. Acest memoriu a fost înaintat primului ministru, Vintilă Brătianu, dar și ministrului cultelor, Alexandru Lepedatu, „afirmând că Vaticanul este neplăcut impresionat de textul proiectului.” Informațiile sunt disponibile în: *Adevărul*, XLI, nr. 13561, sâmbătă, 3 martie 1928, p. 4.

²⁵ ***, *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 141.

²⁶ Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității [în continuare: ACNSAS], Fond Informativ, dosar I 161634, vol. 1, f. 2–3.

Agapia profesorului I. D. Ștefănescu, datată 5 februarie 1948, o sursă „serioasă” declară că Cisar deplânge lipsurile în care este obligat să trăiască, viața austeră de la începutul regimului comunist, atribuindu-i totodată următoarele cuvinte: „Doamne Isuse Christoase, viața noastră cu bucluc, cinstea e în pușcărie și dreptatea în balamuc.”²⁷ Totodată, transcriptele studiate precizează că arhiepiscopul ar fi declarat în dese rânduri că: „nu există înțelegere cu bolșevicii, cu omorul. Aceștia sunt bestii, nu oameni, tâlhari de drumul mare. Rușii așteaptă până în ultimul moment, pentru ca lumea să spună că ei au început războiul. Numai conducătorii bolșevici vor războiul.”²⁸ Din dosarele informative, aceleași surse „sigure” ale Securității îi atribuie diferite atitudini printre care menționăm: „critică cu asprime faptul că ziarele vorbesc despre mizeria și persecuțiile din țările imperialiste”²⁹, este de părere „că guvernul comite tot felul de crime și jafuri”, fiind „o adunătură de golani”³⁰, care urmăresc „să distrugă cultura și să reducă la înapoiere poporul.”³¹ Exprimându-și opinia în legătură cu redactarea noii Constituții populare, Cisar este de părere că bolșevicii ar fi orchestrat ruperea Bisericii Greco-Catolice și ar fi pus „în retragere” atât pe episcopul rezidențial de Timișoara, Augustin Pacha, cât și pe sine, alături de ceilalți prelați greco-catolici și un episcop ortodox, fapt ce rezultă din documentele depuse la propriul său dosar.³² Fără a putea lua o atitudine fățișă, din discuțiile avute cu un necunoscut, la 2 noiembrie 1948, arhiepiscopul Alexandru Theodor Cisar s-ar fi arătat „indignat de faptul că în una dintre zilele trecute, în ziarul «Scânteia» a apărut o caricatură în care Papa sărută mâna generalului Marshall. Relativ la aceasta el spunea textual: «Vezi până unde au ajuns cu măgăriile lor, niște huligani care nu știu altceva decât să bârfească pe toată lumea».”³³

Referindu-se la titulatura noii republici, instituită după abdicarea regelui Mihai, arhiepiscopul avea să declare într-o discuție privată cu preotul Andrei „Horn” Despina următoarele: „cele trei cuvinte «Republica Populară Română» sunt minciuni, și că dacă republica există, apoi populară nu este fiindcă nu este iubită de popor, iar română nu este deloc, fiind bolșevică”.³⁴

Cu ocazia Crăciunului din anul 1948, predicând în catedrala „Sfântul Iosif” din București, Alexandru Cisar se expune folosind următoarele cuvinte: „astăzi sunt foarte

²⁷ *Ibidem*, f. 11.

²⁸ *Ibidem*, f. 14.

²⁹ *Ibidem*, f. 18.

³⁰ *Ibidem*, f. 19.

³¹ *Ibidem*, f. 26.

³² Cf. *Idem*.

³³ ACNSAS, Fond Informativ, dosar I 161634, vol. 1, f. 27. Nu am identificat numărul revistei la care face referire sursa Securității, cert este că încă de la debutul regimului, ziarul „Scânteia”, officiosul Partidului Muncitoresc Român a publicat diverse articole satirice la adresa puterilor occidentale, caricaturizându-l pe Suveranul Pontif, Pius al XII-lea, de sub sutana căruia ieșeau două persoane care îi introduceau în buzunarul drept al reverendei o sumă de bani, în monedă americană și care salutau asemenea soldaților naziști, cu palma dreaptă ridicată. În locul ferulei [cruce pastorală, baculum – n.n.], papa purta pe post de toiag un simplu băț, la capătul căruia se aflau însemnele dolarului american, iar acesta trona deasupra titlului de primă pagină, scris cu majuscule: „Acord secret între Statele Unite și Vatican. În schimbul ajutorului promis de guvernul american clerului catolic reacționar, Vaticanul își ia angajamentul să intensifice campania împotriva democrațiilor populare din Europa”. Pentru o privire de ansamblu, vezi: „Scânteia”, seria II, XVII, nr. 1102, 18 aprilie 1948, p. 1; „Scânteia”, seria II, XVII, nr. 1113, 7 mai 1948, p. 6; „Scânteia”, seria II, XVII, nr. 1114, 8 mai 1948, p. 6.

³⁴ *Ibidem*, f. 54, 57.

mulți care nu vor să recunoască sărbătorile Crăciunului și vor să-i schimbe numele în sărbătorile de iarnă”, comparând timpurile pe care le trăia cu Evul Mediu „pe care «unii îl numesc cea mai întunecată epocă a istoriei, dar în care totuși, a existat o dreptate socială care se răsfrânge asupra tuturor, nu ca cea de azi, în care se vorbește mult despre socialism, dar dreptatea se răsfrânge numai asupra unora».”³⁵ Discursul arhiepiscopului catolic devine cu lunile ce se scurg tot mai virulent. Cu ocazia anului nou, la 1 ianuarie 1949, în catedrala metropolitană din București, de pe amvon, la predică, arhiepiscopul Cisar ar fi declamat: „comunismul adevărat este cel creștin din mănăstiri, care nu este nici silit și nici materialist.”³⁶ După cum rezultă din dosarul informativ, Edmund Barciovschi, fostul său vicar general se miră că, deși omilia a avut ecou în rândurile credincioșilor, nu a fost urmată de represalii din partea Securității.³⁷ De altfel, deși Cisar nu era la acel moment recunoscut de către autorități ca arhiepiscop-mitropolit, doar Sfântul Scaun recunoscându-l ca atare, acesta își exercita prerogativele episcopale în conformitate cu despozițiile Codului de Drept Canonic Roman, din 1917, în care nu exista practica pensionării ierarhilor catolici. Fără să țină cont de prevederile înscrise în textul Decretului 177 din 1948 pentru regimul general al cultelor religioase, Biserica Romano-Catolică din România funcționa la fel ca și înaintea enunțării acestuia. Potrivit transcriptului disponibil la dosar, la momentul punerii în executare a decretului, Cisar s-ar fi întâlnit cu avocatul Aurel Popa, cel cu care se sfătua în problemele juridice, și căruia i-ar fi declarat: „că Biserica Catolică din R.P.R. continuă să stea pe vechile poziții fixate de Vatican și nu va ceda la orice presiuni, pe care le-ar exercita «Dictatura comunistă a lui Groza, sluga oarbă a Moscovei păgâne».”³⁸ Începând cu acest moment, după cum ne revelează sursa „Romică”, arhiepiscopul care ar fi fost vizitat de parohul de Popești-Leordeni, canonicul Gustav Müller, nu mai acceptă niciun fel de concesi, fiind întrebat dacă se poate citi de la amvon „ceea ce i se cere de către autorități”, acesta ar fi replicat că „în biserică nu se face politică, însă în afara bisericii se poate vorbi tot ce se primește de la autorități.”³⁹ De menționat că autoritatea, în documentele proprii, îi atribuie arhiepiscopului Cisar o serie de manifestări despre care spune că acesta le impune la nivelul conducerii arhidiecezei, stipulând următoarele: „linia tactică a catolicilor din R.P.R este aceea de supunere aparentă în public”, dar manifestând „o rezistență înverșunată împotriva acțiunii autorităților, de provocări în vederea unui nou război [...] astfel Arhiepiscopul Alexandru Cisar își primește vizitatorii cu două degete ridicate, însemnând «încă 2 luni până la utilizarea bombei atomice».”⁴⁰ Probabil, asemenea celor care nu agreeau regimul, prelatul catolic credea în iminența izbucnirii

³⁵ *Ibidem*, f. 59.

³⁶ *Ibidem*, f. 62.

³⁷ *Idem*.

³⁸ *Ibidem*, f. 64.

³⁹ *Ibidem*, f. 66.

⁴⁰ DANIC, fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ-Politică, dosar 33/1949, f. 6. Vezi și: Marius Oanță, *The Situation of the Catholic Denomination in the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest (1948–1964)*, în: *Acta Musei Napocensis*, L -2 (2013), Cluj-Napoca, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, pp. 249–260.

unui nou conflict armat, care ar fi putut curma suferințele celor care erau afectați de venirea la putere a comuniștilor. Potrivit unei note a Securității, din 14 ianuarie 1949, se consemnează o vizită efectuată de către arhiepiscopul Alexandru-Theodor Cisar la familia lui Șerban Ghika, reuniune la care ar fi participat: familia lui Ghika, arhiepiscopul Cisar, fostul director al Băncii de Credit, Pilat și arhitectul Cigolia.

Cu această ocazie, Alexandru Cisar a declarat că „războiul este inevitabil și este singura soluție pentru salvarea omenirii.”⁴¹ De asemenea, monseniorul bucureștean considera următoarele: „occidentul cu trecutul său cultural și cu civilizația sa strălucită, nu poate fi condus de barbaria rusească și comunismul său distrugător. Că comunismul (sic!) este dușmanul libertății, dreptului omului, ordinei sociale și morale, «bunuri divine» pe care știe a apăra Vaticanul și bisericile catolice. Rușii urmăresc desființarea bisericii catolice dar nu vor reuși.”⁴² La 20 ianuarie 1949, regentul apostolic Gerald O’Hara, comunică Excelenței Sale Alexandru Cisar, și tuturor preoților, prin intermediul vicarului-general, Edmund Barciovschi că: „Vaticanul își dă seama că regimul actual intenționează să rănească catolicismul din România prin sărăcirea lui, dar este incapabil să furnizeze suficiente fonduri pentru a compensa toate pierderile suferite [...] desminte că s-ar găsi la remorca americanilor. Astfel, papa a răspuns negativ la cererea generalului Marshall, fostul ministru de externe al Statelor Unite, de a crea o psihoză de război în rândurile populației europene, sub motiv că catolicismul duce lupta împotriva tuturor doctrinelor materialiste, inclusiv [asupra] comunismul[ui] numai pe căile sale.”⁴³ Ca reacție la presiunile exercitate de către regim, în dimineața zilei de 13 februarie 1949, arhiepiscopul Cisar convoacă toți parohii catolici din capitală. După cum ne informează sursa „Joseph”, la această reuniune au participat următorii clerici: Gheorghe Horvath, Joseph Schubert, Matei (?), Xaveriu Haider și Clemens Khoren Diarian. La această reuniune, Cisar le-a comunicat celor prezenți următoarele: „nu se poate avea încredere în promisiunile Guvernului privind dorința acestuia de a se ajunge la un acord cu biserica catolică și că în consecință trebuie făcute toate pregătirile pentru o eventuală activitate ilegală a cultului.”⁴⁴ De asemenea, pentru a duce la îndeplinire cele transmise de regentul apostolic Gerald O’Hara, trebuie reduse pe cât posibil părțile fixe în limba latină ale liturghiei catolice, astfel încât să fie atrasă și populația românească, greco-catolicii, acum în clandestinitate după desființarea bisericii proprii. Totodată, arhiepiscopul le-a recomandat preoților introducerea anumitor cântece din ritul oriental, ca de exemplu „Cu noi este Dumnezeu”, precum și adoptarea muzicii răsăritene în liturghia latină. Pentru a susține acest demers, arhiepiscopul de București a arătat că, în dieceza de Alba Iulia, episcopul rezidențial Mărton Áron întrebuintează pentru prima dată la predică limba română, deși printre credincioșii proprii se află doar etnici maghiari.⁴⁵

⁴¹ ACNSAS, Fond Informativ, dosar I 161634, vol. I, f. 79.

⁴² *Idem*.

⁴³ *Ibidem*, f. 83.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 92.

⁴⁵ Cf. *Idem*.

Fixarea domiciliului obligatoriu la Orăștie (mai 1950–august 1953)

Devenit indezirabil pentru regimul comunist, arhiepiscopului Alexandru Teodor Cisar i se fixează domiciliul obligatoriu la Orăștie, la mănăstirea franciscană din acest oraș. Este o perioadă marcată de mari lipsuri, fără posibilitatea de a se întreține, trăind numai din ajutoarele acordate de preoții din cadrul arhidiecezei, „întrucât Statul nu-i dă nici un ajutor.”⁴⁶ După cum rezultă din „sinteza activității arhiepiscopului Cisar Alexandru, cu domiciliul fixat la mănăstirea franciscană din Orăștie Reg. Hunedoara din luna mai 1950”, organele „constată că [...] se menține pe aceeași poziție ostilă față de regimul de democrație populară din R.P.R. și întreține legături cu ierarhia greco-catolică și romano-catolică clandestină, îndemnând clerul romano-catolic la rezistență față de Acțiunea catolică și noul statut al bisericii romano-catolice.”⁴⁷ Cu privire la adunarea de la Gheorghieni, din luna septembrie a anului 1950, Alexandru Cisar, interogată de un colaborator al Securității, ar fi declarat: „biserica creștină catolică fiind o unitate indivizibilă, nu poate fi împărțită în bisericețe autonome naționale, pentru că ea este o societate universală.”⁴⁸ Referindu-se la „Comitetul Catolic de Acțiune”, instituție cu vocație efemeră, la care au fost obligați să participe o pleiadă de preoți catolici din țară, monseniorul Cisar i-a transmis o scrisoare fostului său colaborator Andrei „Horn” Despina, în care se exprimă astfel: „despre Congres nu vreau să aud nimic. În situația mea nu pot mișca un deget, neavând de altfel nicio împuternicire de la Sfântul Scaun și numai cu acest guvern se poate trata, după ce toți episcopii sunt ori închiși ori cu domiciliul forțat și puși în retragere [...] preoții să rămână în unitate de preoți catolici, și totodată să ceară sfatul monseniorului Joseph Schubert.”⁴⁹ În arestul fixat la Orăștie, Cisar primește diverse vizite ale preoților afiliați „Acțiunii Catolice”, în încercarea acestora de a-l face să accepte colaborarea cu guvernul și de a se ralia demersului puterii.

⁴⁶ ACNSAS, Fond Informativ, dosar I 161634, vol. 2, f. 2.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 6. În cadrul aceleiași sinteze se menționează următoarele: „[...] În afară de preoții greco-catolici rezistenți Armianu Nicolae și Vesa Ioan, arhiepiscopul Cisar mai este vizitat și de preoții Iancu Gheorghe greco-catolic rezistent, funcționar la fabrica Vidra din Orăștie, Ciumas Samoilă, greco-catolic revenit, precum și de profesorul Dumitru Ioan, din Orăștie, care-i este cunoscut încă din București. În ziua de 16 ianuarie 1952 arhiepiscopul Cisar a spovedit pe preotul Popovici Remus, din comuna Mărtinești Raionul Orăștie, greco-catolic revenit și retractat. Totodată, s-a stabilit că în decursul anului 1952 arhiepiscopul Cisar Alexandru, a hirotonisit în afară de teologii greco-catolici menționați mai sus, și un număr de teologi romano-catolici după cum urmează: Bodo Anton, hirotonisit în luna martie 1951, Schuster Vincențiu, hirotonisit în luna martie 1951, Teitner Ioan, hirotonisit în luna aprilie 1951, Cadar Francisc, hirotonisit în luna martie 1951, Deneș David, hirotonisit în luna mai 1951. [...] În luna ianuarie 1952, făcându-i-se o propunere din partea Ministerului Cultelor să-și preia funcția de arhiepiscop ce a avut înainte, a refuzat spunând că atâta timp cât biserica romano-catolică din R.P.R. nu se bucură de libertatea ce a avut înainte, el nu își va relua funcția [...]”. Securității și agenților care transmit informații cu privire la cei care îl vizitează pe arhiepiscopul Cisar le scapă multe detalii semnificative, sunt menționați preoți care îi fac diverse vizite, dar nu sunt consemnate numele acestora. Drept exemplu, Cisar îl consacră ca episcop auxiliar de Alba Iulia, în clandestinitate, pe Gyözö Simon Macalik, eveniment petrecut probabil la Orăștie, în anul 1951. Vezi, spre exemplu: Ferenczi Sándor, *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegyetörténi papi névtára*, Budapest-Kolozsvár, Szent István Társulat/Verbum, 2009, p. 331.

⁴⁸ ACNSAS, Fond Informativ, dosar I 161634, vol. 2, f. 165, 194.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 8.

La 16 octombrie 1950, se deplasează la mănăstirea franciscană preotul Andrei „Horn” Despina pentru a-l convinge pe arhiepiscop să accepte un „modus vivendi” cu regimul. La 31 octombrie, o delegație a „Comitetului Catolic de Acțiune”, compusă din șase preoți, îl vizitează pe monsenior cu același scop. La 20 noiembrie 1950, arhiepiscopul Cisar primește vizita unei delegații a „Comitetului Catolic de Acțiune”, compusă din cinci preoți romano-catolici, constrânși să colaboreze cu autoritatea. Referindu-se la inițiativa guvernului de a se alinia organizației girate de către comuniști, ar fi declarat: „chiar dacă aş adera la această acțiune o fac numai pentru aceia ca să pot lucra mai bine pe linia mea.”⁵⁰

La 28 februarie 1951, este din nou vizitat de preoți ai arhidiecezei – Andrei Despina și Vasile Begu – dar „fără însă să [se] ajungă la un rezultat pozitiv.” Nota informativă prezentă la dosarul personal al arhiepiscopului, consemnează că, după vizitele acestor preoți, „Cisar a fost foarte rezervat, afirmând că nu poate primi misiunea de a trata cu Ministerul Cultelor fără a avea în prealabil o delegație în acest sens din partea Vaticanului.”⁵¹ În paralel, acesta îi primește la Orăștie și pe preoții „ostili”, Hieronymus Menges și Iosif Gunciu, prin care îl îndeamnă pe Stanislau Traian Jovanelli să accepte „ca să intre în tratative cu Ministerul Cultelor cu scopul de a îmbunătăți situația clerului catolic.”⁵² De fapt, în accepțiunea lui Alexandru-Theodor Cisar, negocierile care să aibă ca finalitate un acord cu regimul trebuiau să dureze până în momentul în care se va schimba ordinea internațională, iar România va părăsi sfera de influență sovietică. Analizând atitudinea episcopului, Direcția Generală a Securității Poporului propune deschiderea unui dosar de urmărire informativă pe numele „Cisar Alexandru”, infiltrarea unor persoane în anturajul acestuia, dar și „întărirea rețelei informative în jurul lui Cisar cu pătrunderi de profunzime.”⁵³ Drept urmare, la 16 martie 1951, Serviciul de Securitate din Deva, îi întocmește arhiepiscopului Cisar un „dosar de obiectiv” și încep verificările celor care îl vizitează pe acesta.

Tot cu această ocazie, celor mai importanți oameni din anturajul acestuia li se fac diferite caracterizări, din care reiese că fiecare dintre ei sunt „deștepți, religioși și dușmani contra actualului regim.” De departe cea mai potrivnică caracterizare, evident exagerată, ne este furnizată despre arhiepiscopul catolic, descris după cum urmează: „numitul este un om cult, inteligent, domol din cauza bătâneții, este un dușman al clasei muncitoare și este capabil de acte teroriste contra Securității poporului.”⁵⁴

Cu toate acestea, pentru a-și duce la capăt planul și a se arăta binevoitor față de monseniorul catolic, dar și pentru a beneficia de expunere pozitivă în fața celor care trebuiau să participe la Festivalul Tineretului Comunist, regimul îi propune arhiepiscopului, prin intermediul lui Petru Groza, să ocupe oficiul deținut anterior, revenind în funcția de arhiepiscop. Potrivit unei note a informatorului „Martin”, din 3 septembrie 1953, rezultă că „la 1 august 1953, în ajunul Festivalului Mondial al Tineretului [Comunist], [Alexandru-Theodor Cisar] a fost rechemat la București și invitat la masă de Dr. Petru Groza care i-a comunicat că Prezidiul Marii Adunări

⁵⁰ *Ibidem*, f. 182.

⁵¹ *Ibidem*, f. 9.

⁵² *Ibidem*, f. 10.

⁵³ *Ibidem*, f. 11.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 46.

Naționale este dispus, la propunerea Guvernului, să anuleze Decizia Consiliului de Ministrii din mai 1950.”⁵⁵

Prin participarea episcopului la festivalul amintit, regimul urmărea: eliberarea din domiciliul obligatoriu fixat la Orăștie, repunerea în toate drepturile deținute anterior, dar cel mai important fapt, manipularea maselor de credincioși și a opiniei publice internaționale. Pentru a da fast manifestării organizate pe durata lunii august, „episcopul îmbrăcat în odăjdi de mare ceremonie și cu întreaga sa suită din București a fost purtat «ca pe niște moaște pe la toate spectacolele și manifestările Festivalului» spre a fi văzut bine de delegații străini, cum că este liber și se bucură de toate drepturile și favorurile regimului din R.P.R.”⁵⁶ Aceeași sursă menționează că „toate drepturile au fost dirijate.”⁵⁷ Până la recunoașterea din partea statului, lui Cisar i s-a fixat o pensie modestă de 250 lei, în condițiile în care un muncitor necalificat beneficia la acea vreme de un salariu de 500 lei. O altă informație importantă care stârnește interesul Securității, este cea furnizată printr-o notă informativă din octombrie 1952, prin care se face referire la căsătoria lui Anton de Habsburg cu Ileana de Hohenzolern, oficiată de prelatul catolic Vladimir Ghika, la castelul Peleş, la care a ținut o cuvântare arhiepiscopul Cisar, eveniment care avusese loc la 26 iulie 1931. La ceremonia religioasă, la care au participat Nicolae Iorga și Octavian Goga, alături de o numeroasă asistență, primul dintre aceștia s-ar fi arătat „invidios pe «succesul prediciei lui [Cisar]».”⁵⁸

⁵⁵ *Ibidem*, f. 61.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 61–62.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 62.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 88. Sub titlul „Festivitățile de duminică de la Sinaia. Căsătoria principesei Ileana cu prințul Anton de Habsburg”, cotidianul „Adevărul” reproduce un fragment din discursul arhiepiscopului Cisar, prelegere în ton cu epoca sa, menționând următoarele: „Binecuvântarea atotputernicului s’a coborât peste două vlăstare nobile ce s’au reunit prin taina iubirii într’un singur trunchiu: noi cari am avut fericirea să le fim martori cum două suflete și-au dat jurământul de fidelitate, ne simțim părtași la fericirea lor. Fie-mi de aceea permis să aduc și eu un smerit prinos de omagiu scumpei noastre domnițe și soțului ei – și să le doresc cu inimă părintească tot ceea ce inima poate dori pentru fericire. Îi doresc îndeosebi domniței noastre ceea ce însăși dorește: doresc să i se îndeplinească tot idealul, să-i fie căsnicia o zi de sărbătoare fără apus de soare, - să-i dea Domnul din ceruri un traiu ferice care nu cunoască umbre, desamăgiri sau necazuri, - iar orice dureri sau nenorociri să fie încătușate ca nu cumva să atingă pacea și armonia ce azi au fost făurite și binecuvântate. Dacă însă o soartă nemiloasă ar atinge fericirea ei, atunci Dumnezeu să-i fie într’ajutor, ca să urmeze pilda domnițelor din istoria neamului, cari au știut să arate în zilele negre virtute, vitejie și eroism. Dar, tânăra domniță, cu toate că ne veselim de fericirea Voastră, totuși inima noastră resimte o tainică durere. Zânele Peleşului șoptesc că vlăstarul domnesc, urmând pe vrednicul soț, va fi sădit aiurea, în țară îndepărtată, acolo unde bătrâna Dunăre mereu întinereste. Să vă fie această împrejurare simbol și cheazășie pentru soarta vieții. Veți pleca dintre noi, princesă, - dar gândul și inima poporului român ce-și iubește Dinastia vă vor însoți dincolo de hotare! Sunt convins că nu veți uita Bucegii falnici cu codrii lor cei semeți, ce apără și desmeardă legendarul Castel Peleş, nu veți uita murmurul pârâului ce de atâtea ori v’ a șoptit doine și povești de eroi din trecutul sbuciumat al patriei; nu veți uita portul național atât de variat, bogat și frumos; nu veți uita simpatia ce v’ ați câștigat la mic și mare, - iar în vise duioase veți tresări în amintirea plăcută a uralelor ce v’ au răsunit pretutindeni unde ați binevoit a lua parte în mijlocul poporului la bucuriile sale: icoană neștirbită a României mari va rămânea adânc săpată în amintirea neștearsă a tineretii: iată ce ne mângâie în durerea despărțirii! Când în pioasa vedenie sau rugăciune veți deschide larg sufletul către cer, principesă, amintiți-vă țara cu creștetul munților ce se adumbrește în nori sau este feeric încins de marama troienită; amintiți-vă câmpiile întinse cu belșugul grânelor, pajistile smălțate’n mii de flori, pășunile cu nenumărate cirezi și turme; amintiți-vă copiii și tineretul, speranța viitorului, - nu uitați pe cei ce se trudesesc pentru țară și tron, - și atunci înălțați cu sufletul plin de recunoștință o rugă fierbinte pentru România, pentru iubitul nostru rege, ce se trudește

Manifestarea fusese tratată pe larg în cotidianul „Adevărul”, jurnalul consfințind multe pagini ceremonialului religios. Confruntând cele două surse, se constată diferențe substanțiale de conținut. De fapt, chiar printre paginile dosarului informativ întâlnim multe contradicții și informații voit eronate, menite a transmite păreri deformate despre episcopul latin.

Eliberarea din domiciliul obligatoriu și moartea sa suspectă (6 august 1953–7 ianuarie 1954)

La 16 septembrie 1953, prin Decretul nr. 382 al Prezidiului Marii Adunare Naționale a fost revocat Decretul nr. 1596 din 18 septembrie 1948, monseniorului Alexandru-Theodor Cisar i s-au recunoscut toate „drepturile pentru Arhiepiscopia de București-Iași, cu începere de la 1 iulie 1953.”⁵⁹ Deși sunt greu de înțeles resorturile și motivația acestei poziții, după cum rezultă din textul legii, măsura „reactivării” a fost una care s-a aplicat retroactiv, totuși, atitudinea regimului poate fi prezumată. La acel moment, monseniorul bucureștean era singurul episcop catolic aflat în libertate, ceilalți episcopi catolici ori decedaseră în închisorile comuniste, ori se aflau încă în detenție. În fapt, guvernul urmărea propriul interes vremelnic, acela de a beneficia de pe urma avantajelor eliberării arhiepiscopului, nicidecum de a-și arăta clemența față de Biserica Romano-Catolică. Așa cum am arătat și mai sus, în ajunul Festivalului Internațional al Tineretului Comunist, aflat la cea de-a treia ediție și desfășurat în luna august, la București, Cisar fusese eliberat din domiciliul obligatoriu pentru ca regimul comunist din România să se evidențieze și să-și creeze o opinie publică favorabilă, cu atât mai mult cu cât, printre participanții la acest eveniment, se numărau și cetățeni occidentali, alături de sportivii implicați și presa străină. În fapt, preoții catolici care pactizaseră cu regimul, încă din anul precedent, solicitaseră Ministerului Cultelor aducerea lui Cisar la București, cu prilejul sărbătorilor Rusaliilor, care în anul 1952 se celebrau între 1–3 iunie.⁶⁰

După cum se menționează în volumul colectiv, „*Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*”, atunci când este creionat portretul monseniorului: „statutul de «reținut la domiciliu» al arhiepiscopului Cisar a fost unul extrem de blând în comparație cu alte situații din epocă. Având libertatea de mișcare, el a putut reveni în 1952 la București, temporar, pentru sărbătoarea și întreaga octavă a Rusaliilor, celebrând în mod solemn Liturgia pontificală în catedrala „Sfântul Iosif”.⁶¹ În aceeași colecție de reprezentări ale martirilor, pe baza documentelor vremii, când se

---

neobosit să readucă fericirea de odinioară, să mărească prestigiul țării; rugați-vă pentru o mamă duioasă, pentru frați și surori scumpe, - și deseori cuprindeți în rugăciunea caldă - și recile și falnicele morminte de la Curtea de Argeș! De v'ar picura atunci lacrimi de duioșie - acestea vor fi mărgărite nestemate ce împodobesc fruntea senină a alteței voastre dând dovadă de un suflet ales, mare și bun!” Întreaga desfășurare a evenimentului este disponibilă în: *Adevărul*, XLIV, nr.14592, marți, 28 iulie 1931, p. 3.

⁵⁹ Dănuț Doboș, *Aspecte ale represiunii comuniste împotriva Bisericii Romano-Catolice (1945–1964)*, în *Pro Memoria*, IV, nr. 4, 2005, p. 204.

⁶⁰ DANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, dosar 33/1953, f.1.

⁶¹ ***, *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist, București*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 142.

menționează vizita arhiepiscopului, se evocă „marea bucurie a numeroșilor preoți și credincioși aflați în catedrală.”⁶² La 6 august 1953, profitând de manifestarea internațională, prin care comuniștii români doreau să își arate prevalența în fața celorlalte „democrații populare”, îl regăsim pe înaltul prelat la București, când, în prezența unei asistențe de 900 credincioși, celebrează o liturghie solemnă în catedrala „Sfântul Iosif.”⁶³ Documentul care amintește predica rostită, redactat de C. Mireanu, inspector în cadrul Ministerului Cultelor, a fost transmis forurilor superioare. După cum reiese din transcriptul disponibil la dosar, deși i s-a sugerat arhiepiscopului Cisar să atingă și domeniul „luptei pentru pace”, laitmotivul acelor zile, „lupta pentru pace nu a fost atinsă obiectiv, ea reieșind din aluzia la iubirea de mamă așa cum a făcut Sfânta Maria care a iubit și pe acei care i-a răstignit fiul și din aceia că printre altele a arătat că numai în liniște și pace ne putem construi.”⁶⁴ Este de semnalat faptul că, arhiepiscopul Alexandru-Theodor Cisar a sfidat în dese rânduri autoritățile comuniste, fiind observat cum părăsește domiciliul obligatoriu în folosul Bisericii, deși își luase un angajament ferm că nu va trece dincolo de zidurile mănăstirii de la Orăștie.⁶⁵

În răstimpul pe care l-a avut de la eliberare, acesta a administrat sacramentul mirului în catedrala „Sfântul Iosif” și biserica „Bărăția” din București, precum și în bisericile parohiale din comunele suburbane Cioplea și Popești Leordeni. Cu această ocazie, au fost miruiți peste 1000 de tineri catolici.⁶⁶ După eliberare, a fost atent supravegheat de către Securitate și reprezentanții Ministerului Cultelor, cei din urmă, prin intermediul împuterniciților regionali, au strâns mărturii de la preoții și credincioșii catolici cu privire la sosirea arhiepiscopului în capitală.⁶⁷

Mulți dintre clerici au aflat de reîntoarcerea lui Alexandru-Theodor Cisar, în scaunul metropolitan de București, doar după difuzarea unei pastorale, din 25 noiembrie 1953, cu prilejul Adventului din acel an, timp ce precede Crăciunul în Biserica Catolică. Scrisoarea pastorală, din al cărei conținut reiese speranța pe care o are monseniorul, este prefațată de următoarele cuvinte: „iubiți credincioși, orice faptă bună și generoasă trebuie cunoscută și apreciată: țin de aceea să vă aduc la cunoștință în mod oficial un eveniment pe care probabil l-ați auzit de la unul sau altul, dar acum doresc să îl cunoașteți mai amănunțit de la mine.”⁶⁸

Totodată, continuă arhiepiscopul, „n-ar fi rău ca omenirea, sau mai bine zis – conducătorii destinelor popoarelor, să priceapă greșelile săvârșite până în prezent, să învețe cel puțin atât din istorie, că binele nu se poate înfăptui din rău, – că pacea nu se dobândește prin războaie continue”.⁶⁹ După celebrarea solemnă a Crăciunului, în catedrala „Sfântul Iosif”, se deplasează la Alba Iulia, de unde revine la scurt timp, pregătindu-se pentru solemnitatea „Preasfântul Nume al lui Isus”, ultima liturghie pe care o săvârșește, la 3 ianuarie 1954.

⁶² *Idem.*

⁶³ DANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, dosar 53/1953, f. 1.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁵ Cf. Dănuț Doboș, *Aspecte ale represiunii comuniste împotriva Bisericii Romano-Catolice (1945–1964)*, în: *Pro Memoria*, IV, nr. 4, 2005, p. 205.

⁶⁶ *Idem.*

⁶⁷ DANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, d.33/1953, f. 4–7, 10–50.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 8.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 9.

La patru zile distanță, arhiepiscopul se stingea din viață în circumstanțe suspecte, probabil otrăvit de către Securitate. Nu a mai reușit să termine munca de editare a unui lexicon, începută în 1920, pe când a devenit episcop de Iași, lucrare estimată a avea 4000 de pagini, la care a lucrat asiduu în domiciliul obligatoriu. Necrologul a fost anunțat de cotidienele timpului, care preiau informația furnizată de Agerpres, publicând urmatorul text: „în ziua de 7 ianuarie 1954 a încetat din viață la reședința sa din Capitală, arhiepiscopul romano-catolic de București Alexandru-Theodor Cisar, în vârsta de 73 de ani, în urma unei scurte și grele suferinți. La requiemul de doliu, oficiat la catedrala Sf. Iosif din București în dimineața zilei de 9 ianuarie 1954 au luat parte reprezentanți ai episcopiiilor catolice, reprezentanți ai cultelor din R.P.R și ai Ministerului Cultelor, numeroși clerici catolici, precum și un mare număr de credincioși. Înmormântarea a avut loc, în aceeași zi, în cripta cimitirului Belu catolic din Capitală”.⁷⁰ La funeraliile religioase, care au avut loc în fața capelei „Sfânta Ana” din cimitirul omonim, au participat un număr de 47 preoți.⁷¹

Despre dispariția pământească a arhiepiscopului Alexandru-Theodor Cisar, un înalt lider al PMR, Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu prilejul ședinței Biroului Politic al CC al PMR, din 25 mai 1954, a declarat: „A murit [Cisar]. Cauzele morții pot fi diferite. Părerea mea este că nu a murit subit, după festival. N-o să cercetăm noi acum cine l-a omorât.”⁷²

Concluzii

Moartea suspectă a arhiepiscopului catolic, tratat în paginile de mai sus, ne îndreptățește să credem că, pentru regimul comunist din R.P.R, Biserica Catolică a reprezentat o opoziție care trebuia eliminată. De altfel, chiar dacă nu a îmbrățișat soarta celorlalți episcopi morți în închisorile comuniste, Alexandru-Theodor Cisar rămâne o figură reprezentativă care s-a opus intruziunii statului totalitar în treburile Bisericii. După cum rezultă din documentele aflate în propriul dosar de urmărire, acesta a fost supravegheat constant de Securitate, șicanat și, în final, ucis pentru că nu s-a raliat unui demers auster, acela de a colabora cu organele statului. Totodată, este necesar a aminti că, dincolo de limitările impuse de funcția deținută, Cisar s-a comportat exemplar, reușind să se încadreze în linia impusă de Suveranul pontif, de a condamna comunismul materialist și practicile acestuia. Este de prisos a aminti că, pentru perioada în care era singurul episcop catolic în libertate de pe întreg cuprinsul țării, a asigurat supraviețuirea Bisericii Catolice din România, consacrand clandestin un episcop și sfințind preoți care să garanteze continuitatea, efectuând vizite pastorale sau administrând taina mirului în comunitățile parohiale. Finalmente, prin jertfa sa, a intrat în rândul martirilor, oferind un exemplu generațiilor viitoare.

⁷⁰ *România Liberă*, XII, nr. 2885, duminică, 10 ianuarie 1954, p. 4; *Scânteia*, XXIII, nr. 2886, duminică, 10 ianuarie 1954, p. 3.

⁷¹ DANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, dosar 33/1953, f. 51–52.

⁷² ***, *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 145.